

DE UIL VAN MINERVA BEGINT ZIJN VLUCHT BIJ HET INVALLEN VAN DE SCHEMER

Adam A. Sandel (vert. Willem Visser), *Ruimte voor vooroordelen: Pleidooi voor betrokken denken*. Utrecht, Ten Have, 2015, 336 blz., ISBN 9789025904654, € 25

Deze uitgave is een bewerking van de dissertatie van Adam A. Sandel (1986), verbonden aan de Universiteit van Harvard. Het aanknopingspunt van deze studie is zowel leerzaam als tegenwoordig: de Verlichting heeft zijn beste tijd gehad. Met name de eenzijdige of – zo men wil – bevooroordeelde oriëntatie op dat wat redelijk en berekenbaar is, werpt volgens Sandel ‘een donkere schaduw over elke poging om voor het vooroordeel een rechtmatige plaats in het morele en politieke oordelen te zoeken.’ De vaststelling is dat het vooroordeel uit de gratie gewrongen werd door ‘afkeurenswaardige houdingen en praktijken waaruit animositeit en vijandschap jegens deze of gene groep blijkt’ (7). Maar het neerhalen van het vooroordeel is volgens Sandel onterecht. Dat blijkt als we de ‘veroordeling’ tegenover het ‘voor-oordeel’ zetten: dat laatste is een oriëntatie op datgene waar men niet categorisch het licht over laat schijnen, maar dat in het algemeen ‘buiten de horizon van onze opmerkzaamheid’ valt (10).

Dat alles is niet nieuw, minstens niet meer sinds Alasdair MacIntyre in *After Virtue* (1984) op de proppen kwam met intelligente kanttekeningen bij het ‘verlichtingsfundamentalisme’ en de eenzijdige ommezwaai van *community* naar *individualism*. In zijn kielzog trok zich aan het eind van de voorbije eeuw in Amerika veel animo op gang tussen ‘liberalen’ en ‘communitaristen’, die op de keper beschouwd anno nu nog steeds met elkaar slag leveren en vaak vrolijk bakkeleien. De communitaristische strekking is vooral schatplichting aan de twaalf werken van Michael Sandel, waaronder *Liberalism and the Limits of Justice* (1982) en *Democracy’s Discontent* (1998).

Adam A. Sandel bouwt voort op verworven inzichten, en benadert dezelfde problematiek in hoofdzaak via twee monumenten van de Duitse hermeneutiek, Martin Heidegger (1889-1976) en Hans-Georg Gadamer (1900-2002). Dat is een gemiste kans, want in het Spaanse taalgebied heeft José Ortega y Gasset (1883-1955) vele zinvolle kanttekeningen gemaakt bij het vooroordeel, dat hij met zijn kernconcept van de vitale rede (*razón vital*) in verband bracht.

Te meer daar Sandel aannemelijk wil maken wat de Verlichting voor onaannemelijk nam: het vreedzaam met elkaar kunnen bestaan van rede en vooroordeel. Sandel meent dat het woord ‘vooordeel’ van het begrip ‘voorlopig oordeel’ stamt: het is zo doende verzoenbaar met de rede. Sandel noemt dat ‘redeneren en oordelen vanuit onze situatie en leefomstandigheden’ (9), vanuit een

‘begripsmatige horizon (...) die ons feitelijk in staat stelt om goed te oordelen’ (17). Zo beschouwd gaat de Nederlandstalige titel voorbij aan de essentie van de boodschap. De oorspronkelijke titel luidt immers *The Place of Prejudice: A Case for Reasoning within the World*, wat vele malen meer te kennen geeft dat de auteur de plaats van de rede in de wereld wil verkennen.

Minstens ten dele stelt Sandel hiermee de vraag naar zingeving aan de orde, en met name of het anno nu nog ‘zin’ heeft om over zingeving te spreken. Cruciaal is dat de wereld een dergelijke zin of richting heeft, zij is geen ‘verzameling willekeurige gewoonten, gebruiken of sociale krachten’ (19). Toch wil Sandels idee van het vooroordeel ook de vrijheid gestand doen. Die vrijheid benadert hij via Heideggers noties van ‘geworpenheid-ontwerp’ en ‘Erzijn’. Het Erzijn is zowel lijdend voorwerp als schepper van zijn lotsbestemming (91-141). Sandel doet hierover bij momenten griezelige normatieve opvattingen aan –zo bijvoorbeeld: ‘Niets van wat ik doe, geen bezigheid die ik onderneem, geen rol die ik aanneem, en zeker ook geen mening die ik huldig, zal ooit mijn identiteit wijzigen’– om vervolgens aan zijn boude voorstelling te knabbelen: Erzijn is zowel gelijktijdigheid als tijdelijkheid (163).

Gadamer, die vergeleken met Heidegger een marginale plaats in het geheel toebedeeld krijgt (201-35) wordt in het betoog binnengeloodst als de verkenners van een hermeneutische lezing van Aristoteles en diens studie van *phronesis* als kritiek van het abstraherende kennisideaal (236-86). Voor Gadamer is het vooroordeel synoniem met ‘vooronderstelling’ of ‘voorverstaan’, en hij past dat toe op de menswetenschappen en met name op de studie van de historische traditie. Gadamer stelt vast dat de moderne historiografie ernaar tendeeft de band van een historische gebeurtenis met ons leven te verheimelijken. ‘Onze houding ten overstaan van het verleden,’ schrijft Gadamer, heeft ‘een zonderlinge vrijblijvendheid verkregen.’ Echter, in zoverre we het zelfverstaan in het verstaan van een tekst (en dus van een historische gebeurtenis) binnenloodsen, spreken we van *hermeneutiek*, sinds Gadamer een kernconcept van het lezen van teksten. Dat is volkomen legitiem. Een voorbeeld mag dit illustreren: wie de *Don Quichot* op de middelbare school leest zal die wellicht heel anders interpreteren dan wie dat op zijn dertigste doet. Wat kan het verschil verklaren? Sandel schrijft het zo: ‘We lezen wat *er staat* niet nauwkeuriger, of met meer cerebraal vermogen, maar we zien het anders; we zien het in het licht van andere interesses en begrippenkaders, en een andere betrokkenheid’ (234).

Aan het eind van deze uitgave is er een uitsmijter over ‘vooroordeel en retoriek’ die niet helemaal in het geheel past. Sandel verantwoordt die *démarche* met de stelling dat ‘het concept van gesitueerdheid ons dwingt in het bijzonder de gangbare aanname te bekijken als zou de politieke retoriek een wat lager soort discours zijn; een wijze van betogen die zich richt op de hartstochten van mensen, hun belangen, loyaliteiten, maar niet hun rede’ (287). Vanzelfsprekend viseert Sandel het politiek liberalisme van Rawls, maar ook de meetkundige oriëntatie

van Hobbes op het vlak van staat en recht brengt hij ter sprake. Sandel beoogt aannemelijk te maken dat een appèl op de hartstochten een wijze en wenselijke manier is om burgers in het inhoudelijke debat binnen te slepen.

In de slipstream van eerdergenoemde denkers, waar we ook Benjamin Barber, Charles Taylor en Richard Sennett toe rekenen, verlegt Sandel met zijn doctoraatsstudie en deze uitgave ten dele het accent van het politieke naar het ethische terrein. Het boek zal daardoor een solide plaats toebedeeld krijgen in de reeds goed gestoffeerde Amerikaanse canon van literatuur die met een kanon op de verwaarloosbare excessen van de verlichting schiet.

Maarten COLETTE (Brussel)